

**XOSÉ MANOEL NÚÑEZ SEIXAS e
RAÚL SOUTELO VÁZQUEZ,
*As cartas do destino. Unha familia galega
entre dous mundos 1919-1971,*
Ed. Galaxia, Vigo, 2005, pp. 270.**

Julio Prada Rodríguez
Universidade de Vigo

Fronte ós estudos cuantitativos tradicionais das migracións, imponse na obra obxecto de comentario, que obtivo o premio Manuel Murguía de ensaio convocado pola Deputación de A Coruña na súa IV edición, un achegamento cualitativo a unha realidade, mimada pola historiografía galega, sempre cargada de matices que unha pura estatística nunca será quen de recoller. A cuantificación non pode, por exemplo, iluminar o sempre inacabado debate sobre se o éxodo migratorio é a resultante dun desequilibrio entre poboación e recursos e entre expectativas de ganancias entre dous espazos xeográficos diferentes, ou ben son máis determinantes as estratexias individuais e familiares e, xa que logo, a decisión última de emigrar en función dunha valoración racional de custes; resolver, en definitiva, o dilema entre estrutura e acción. Conscientes destas eivas, X. Manoel Núñez Seixas e Raúl Soutelo, reputados especialistas nos estudos migratorios, ofrecen unha nova perspectiva da emigración a partir da análise dun epistolario familiar de 230 cartas: o da familia Naveiras, pertencentes á freguesía de Ferreira no concello de San Sadurniño. Unha ollada que transcende a biografía tradicional –mesmo cando, excepcionalmente, escollía como obxecto de estudo «persoas pouco relevantes»– para profundar nos camiños abertos pola microhistoria, que xa ten amosado con éxito a súa potencialidade para comprobar a operatividade das grandes teorías xerais e de alcance medio en contextos moito máis reducidos onde os actores singulares son os principais protagonistas.

Conscientemente os autores foxen da tentación da psichistoria, que levou a non poucos especialistas en biografías á sobreutilización da bagaxe freudiana na interpretación dos personaxes, algo que durante un tempo foi considerado como unha fórmula ideal para a renovación metodolóxica deste tipo de estudos que, sen embargo, non tardou en evidenciar as súas eivas. Pola contra, é de destacar o esforzo para incardinar a traxectoria biográfica da familia Naveiras nos contextos temporais e sociais propios do seu tempo. Non falta, por iso, unha breve e acertada caracterización do fenómeno migratorio galego nin una reflexión sobre esas «novas fontes para vellas historias» que constitúen os prezados documentos persoais dos que se nutre a obra: as memorias de vida, a correspondencia familiar e as fotografías ás que os autores tiveron acceso. Nin, naturalmente, do marco demográfico e social dos protagonistas da historia –en rigor, das múltiples historias entrelazadas–, do «sono americano» ou da vida política e social do concello, cun protagonismo destacado, como non podía ser doutro xeito, para mestres e escolas.

Os algo máis de dous centenares e medio de páxinas desta investigación, incluídos o testemuño de quen é memoria viva dos emigrantes de San Sadurniño, María Naveiras Naveiras, unha ampla escolma do epistolario familiar empregado na investigación e un pequeno apartado fotográfico de indubidable interese, son, como sinalan os autores, «debedoras do individualismo metodolóxico máis que do holismo, optan pola acción fronte á estrutura e outorgan aos individuos e familias que protagonizaron a emigración, con nomes e apelidos, un lugar ao sol baixo a Historia».

A revalorización, xa non tan recente, das migracións como observatorios privilexiados para descubrir e profundar nas interaccións dos diferentes actores sociais e nas súas estratexias e lóxicas de reprodución ten dado xa interesantes froitos á hora de ofrecer novas lecturas e perspectivas de análise dun fenómeno tan complexo. Entre as máis interesantes, ó meu xuízo, a de que os suxeitos activos, os individuos e as familias que as protagonizan, cobran vida, materialízanse, convértense en realidade tanxible ós ollos do estudoso dos movementos sociais. Deixan de ser números e mesmo masa

informe á que un insondable *fatum* se impón deixando por toda pegada o sangue de milleiros de homes e mulleres arrincados da terra. Pola contra, uns e outras transfórmanse en protagonistas da súa propia traxectoria vital, da súa propia historia, que é tamén a do seu pobo; adquiren capacidade para interpretar o seu particular universo, para escoller entre esta ou estoutra alternativa das varias que se lles abren, para, en definitiva, «decidir».

Ben certo é que, como salientan os autores, a elección é sempre limitada; que os factores macroestruturais restrinxen, limitan, condicionan e ata coartan as posibilidades de optar por unha ou outra saída. Que o «malestar económico» produto do escaso desenvolvemento dos sectores secundario e terciario e das limitacións do sector agrario, a tradición migratoria, a mellora e o abaratamento do transporte marítimo, certos factores de natureza sociopolítica (caso da problemática que presenta o recrutamento militar) e a influencia das cadeas migratorias conxugábase con frecuencia para elevar uns graos a *febre migratoria* que parecía apoderarse de Galicia. Pero non o é menos que as expectativas, os desexos, os horizontes vitais, os marcos de referencia e os valores, tanto os individuais como os da célula social básica de referencia, tamén son determinantes á hora de optar por unha ou outra estratexia de reprodución e supervivencia.

Tal acontece coa familia protagonista de *As cartas do destino*, os Naveiras da freguesía de Ferreira, en San Sadurniño. Unha de tantas familias que viron como unha parte dos seus membros escollía o camiño da emigración e por iso mesmo un reflexo de tantas parroquias, de tantos concellos e de tantas comarcas; en definitiva, unha imaxe da Galicia mesma. E tamén, o que aínda é máis interesante para a investigación dos movementos sociais, a demostración de que a masa de poboación labrega non estaba irremisiblemente marcada polo *fatum*, non estaba apriorísticamente condenada a emigrar por un designio inexorable diante do que non había máis alternativa que se someter. Pola contra, os Naveiras, o mesmo que moitos milleiros de homes e mulleres, tiveron posibilidade de elixir dentro dunha gama limitada de posibilidades. E a súa elección, o mesmo a de quedar que a de emigrar, o mesmo a de permanecer na terra de adopción que a de retornar ó lar, estaba marcada claramente por parámetros de racionalidade, por unha coidada valoración de custes e expectativas que inclinaban o fiel da balanza nunha ou noutra dirección. E nesa valoración racional é onde a liberdade limitada de elección adquiría a súa verdadeira significación, pois incluso máis determinante semella a *percepción* dos factores estruturais preconditionantes que a súa mesma *realidade obxectiva*.

Calquera ensaio biográfico e/ou aproximación microhistórica ós suxeitos, en tanto que necesariamente subxectivo, esixe un certo grao de identificación empática; é dicir, unha certa capacidade para poñerse no lugar dos biografiados, para descubrir as claves esenciais da súa vida e o que teñen de singular e de expresión dun tempo. Sen dúbida algunhas páxinas do libro que comentamos destilan ese prezado néctar da empatía, mais noutras esa «reconstrución imaxinativa» do pasado aparece só esbozada, se cadra polo desexo dos autores de manter unha absoluta fidelidade á documentación empregada. Esa mesma documentación que permite comprobar ó lector como a tiranía das estruturas esvaécese para deixar paso á posibilidade dos actores de construír as súas particulares interpretacións do medio no que se desenvolven e, por tanto, de tomar decisións racionais en función dunha serie de posibilidades limitadas e dos seus intereses persoais segundo aludíamos.

Nisto reside, ó noso xuízo, o principal valor da obra. Ademais dese desexo latente de devolver a voz ós verdadeiros protagonistas da Historia que sempre está presente na utilización das fontes aquí manexadas, o libro consegue facer partícipe ó lector das inquedanzas, as arelas, os ideais e as expectativas dun colectivo humano singular que, ó tempo, representa a miles deses galegos que buscaron na outra beira do Atlántico mellor fortuna para si e para a súa patria.